

8. Mukhammadiev, Rakhman. "Organizational Skills Of Usman Yusupov In The Second World War." *The American Journal of Social Science and Education Innovations* 3.11 (2021): 119-124.

ҚАТАҒОН ҚУРБОНИ-ТОЖИХОН АҲМЕДОВА

Ахророва А.Н.

*Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги
Қатағон қурбонлари хотираси давлат
музейи экскурсоводлар бўлими бошлиғи*

1937 йил 15 августда СССР ХКС қошидаги НКВД раиси “нарком” Н.Ежов томонидан № 00486 сонли “Ватан хоинларининг хотинларини қатағон қилиш тўғрисида”ги буйруғи тайёрланди. Ўзбекистонда ҳам бошқа собиқ иттифоқ давлатлари қаторида НКВД нинг бу буйруғи бўйича қатағонга учраган эркаклар қаторида уларнинг кўпчилиги уй бекаси бўлган аёллари ҳам қатағон гирдобига тортилди. Сиёсий қатағон бўлганларнинг аёллари, ҳатто болалари ҳам у ёки бу шаклда қатағон тўғрисида учраган, улар учун алоҳида, махсус лагерлар, болалар уйлари ташкил этилган [6]. Қуйида қатағонга учраган уй бекаси бўлган аёллардан бири билан танишамиз:

Аҳмедова Тожихон -Тошкент шаҳрида 1906 йилда туғилган, уй бекаси, ижтимоий келиб чиқиши майда савдогар, яшаш жойи Тошкент шаҳри, Бородино кўчаси 57-уй. Ўзбекистон ССР Ички Ишлар Халқ Комиссарлиги, Давлат хавфсизлиги катта майёри Загвоздин қарори асосида, Аҳмедова Тожихон 1937 йил 2 ноябрда ҳибсга олинган. [1]

Оиласи: Турмуш ўртоғи: Абдулхай Тожиев, 39 ёш, 1937 йилнинг 2 августда ҳибсга олинган. Ҳибсга олингунга қада Тошшаҳар совети раиси лавозимида ишлаган.

Қизи: Латофат 12 ёш (асраб олинган), ўғли Учқун 14 ёш, иккаласи ҳам Крупская номли етти йиллик мактабда ўқийди. Уларни Тожихоннинг акаси Саидғани Аҳмедов ўз қарамоғига олган.

ЎзССР ИИХК Давлат хавфсизлиги бошқармаси ходими Бегляров 1937 йил 25 октябрда айбланувчи Тожихон Аҳмедованинг сўроқ қилади.

Савол: Қамоққа олинган Тожиев Абдулхай билан қандай муносабатда бўлгансиз?

Жавоб: Тожиев Абдулхай ҳибсга олингунча унинг рафиқаси бўлганман. Абдулхай Тожиевга 1922 йилда турмушга чиққанман.

Савол: Тожиев Абдулхайнинг аксилинқилобий фаолияти ҳақида нималарни биласиз?

Жавоб: Эрим Абдулхай Тожиевнинг аксилинқилобий фаолияти ҳақида ҳеч нарса билмайман.

Савол: Сиз ёлгон кўрсатма бераяпсиз. Терговга шу нарса аниқки, сиз эрингиз Абдулхай Тожиевнинг аксилинқилобий фаолиятдан хабардор бўлгансиз ва буни яшириб, унинг фаолиятига ёрдам бергансиз. Биз сизга ҳақиқатни айтишни таклиф қиламиз?

Жавоб: Яна бир бор такрорлайманки, мен эримнинг аксилинқилобий фаолияти ҳақида ҳеч нарса билмайман.[2]

1937 йил 21 ноябрида Тожихон Аҳмедованинг “иши” СССР НКВДси алоҳида мажлиси да кўриб чиқилди ва у “ватан хоини” оиласининг аъзоси сифатида 8 йилга ҳукм қилинди. Шундай қилиб, эри Абдулхай Тожиев 1938 йил 4 октябр куни Тошкентнинг Юнусобод туманидаги қатлгоҳларнинг бирида отиб ташлаганида, Тожихон Аҳмедова Мордва автоном республикасидаги қамоқ жазосини ўтаётган эди.

Тожихон Аҳмедованинг акаси Саидгани Аҳмедов 1939 йил 15 апрелда НКВД нинг Ўзбекистон бўлимига мурожаат этиб, синглисининг тақдири ҳақида маълумот беришларини сўрайди. Тожихон Аҳмедованинг ўғли Учқун ва қизи Латофат билан бирга 1942 йил 14 март куни ариза ёзиб, отаси туфайли қамоққа олинган онасининг ишини қайта кўриб чиқишларини сўрайдилар. Аризада улар онасининг ҳеч қандай сиёсий айби йўқлиги, қамалганига 5 йил бўлгани, бу пайтда бошқа эри туфайли қамоққа олинган аёллар оқланиб қайтиб келгани, лекин уларнинг оналари ҳалиям қамоқда эканлигини баён этадилар.

Лекин ИИХК нинг раҳбарлари уларнинг бу аризаларини беэътибор қолдирдилар. Бу орада Учқун Тожиев армия сафига олиниб, 79 – махсус ўқчи бригадага юборилди ва у урушда ҳалок бўлади. [4]

1945 йил 2 октябрда Тожихон Аҳмедова меҳнат лагеридан озод этилди. Лекин судланганлиги бекор бўлмаганлиги учун у ватанига қайта олмади.

1950 йил 31 декабрда у қуйидаги аризани ёзади:

Қозоғистон ССР Саригоч тумани МГБсига Саригоч тумани, Бўстонлиқ кўчасидаги 13-уйда яшовчи Аҳмедова Тожихондан

АРИЗА

1937йили “халқ душмани” сифатида фош этилганидан кейин собиқ эрим Тошшахарсовет раиси Тожиев Абдулхай ўша йилнинг 3 августиди қамоққа олинган. Эрим қамоққа олинганидан сўнг, 1937 йил 2 октябрда, мен ҳам жазоланган эримнинг хотини сифатида ҳибсга тушдим. МВД органлари меҳнат-тузатиш лагерларида ўташ шарти билан мени 8 йилга озодликдан маҳрум этилганимни эълон қилишди. Лагерларда бўлавериб, 1945 йил 4 октябрда муддатни ўтадим. Ҳозир 45 ёшдаман. Мен, ҳеч қаерда ишламаган, уй хўжалиги билан машғул бўлган аёл, қамокка олинган собиқ эрим учун жазога мубтало бўлганман. Мен онамнинг 87 ёшга кирганини, менинг ёрдимимга муҳтож эканини ҳисобга олишингизни сўрайман, зеро, унга кимнингдир доимо қараб туриши лозим. Шунинг учун ҳам судланганим ҳақидаги моддани олиб ташлашингизни ва 14 йил

давомида жудо этилганим - оилам бағрига қайтишимга имкон беришингизни илтимос қиламан. Мен ўз вақтида Тоғжиевнинг хотини бўлганим учун етарли даражада жазоландим. Илтимосимни рад этмаслигингизни Сиздан ўтиниб сўрайман.

Ахмедова. [5]

Озод этилганидан кейин ҳам азоблари тугамаган Тоғжихон Тошкентга қайтиб келиб ҳам рўшнолик кўрмади. Уй-жойидан айрилган, соғлиғини йўқотган Тоғжихон моддий аҳволини яхшилаш ва соғлиғини тиклаш мақсадида ёрдам сўраб, муттасади ташкилотларга мурожаат қилади:

1957 йил 4 январь Вазирлар Кенгашлари таркибидаги Давлат Хавфсизлик Комитетига Тошкент шаҳри, Октябрь райони, Эгарчи кўчаси, 18 уйда истиқомат қилувчи Тоғжихон Ахмедовадан

Ариза

Мен ўзбек оиласида туғилганман, ҳозир 51 ёшдаман. Бир неча йил олдин мен Абдулхай Тоғжиевга турмушга чиқиб, 1937 йилнинг 2 август кунигача бирга яшадим, турмуш ўртоғим Абдулхай Тоғжиев “халқ душмани” сифатида ҳибсга олиниб, қарийб 20 йилдан бери у ҳақда ҳеч нарса маълум эмас. Турмушимиздан Учқун исмли битта ўғил бор эди, у ҳам Ватан урушида ном- нишонсиз зойиб бўлди. 1937-йил 2-октябрда Абдулхай Тоғжиевнинг рафиқаси сифатида мен ҳам ҳеч қандай айбсиз 8 йилга ҳукм қилиндим ва олис лагерларга юборилдим. Кўп қийинчиликларни бошдан кечириб, саломатлигини йўқотиб, 9 йиллик сургундан сўнг Тошкентга қайтиб келдим. Эримни ҳам, урушда зойиб бўлган ёлғиз ўғлимни ҳам тополмадим. Биз ҳибсга олинганимиздан кейин уй-рўзгор буюмлари ва кийим-кечаклар ички ишлар ходимлари томонидан 2 марта тинтув ўтказилиб, олиб чиқиб кетилган. Ҳеч нарса қолмаган. Менинг яшаш шароитим жуда ҳам оғир. Меҳнат қилиб, пул топишга соғлиғим кўтармайди. Мана шу оғирликларга, 9 йил қамоқ жазосига чидамай, ишимни кўриб чиқиш учун яна республиканинг олий органларига ариза бердим. 1956 йилда Ўзбекистон ССР Олий суди ва прокуратураси аризамни кўриб чиқиб, ҳеч қандай далил топмай, мени оқлади. Ҳозир эримнинг акасини уйида яшайман. Шу боис, барча оғир шароитимни, ўғлимдан айрилганимни инобатга олиб, саломатлигимни, моддий аҳволимни яхшилашга ёрдам беришингизни сўрайман. Ички ишлар ходимлари томонидан олиб қўйилган барча мулкимни қайтариб беришингизни сўрайман.

Бу аризани кейинги тақдир номаълум. [3]

Юқорида маълумотлардан бир оиланинг аянчли тақдирини кўришимиз мумкин. “Катта қирғин” нинг мудҳиш оқибатларидан бири бу оддий уй бекаси бўлган аёлларнинг сиёсий айб билан узоқ муддатга қамоққа олиниши ва унинг энг гуллаган ёшлик вақтлари хўрлик, хору

зорликда ўтганлигидир. Ундан ташқари бу аёлларнинг кўпчилиги Она. Юқоридаги қаҳрамонимиз ҳам Она. Бу қандай бедодлики, Она ўз фарзандини кўп йиллар кўрмагани етмагандай, фарзанди урушда ҳалок бўлганини ҳам билмайди. Бу аёлларни ҳам турмуш ўртоқлари сингари ҳурмат билан ёдга олишимиз, ҳурмат бажо келтиришимиз зарур [7]

Адабиётлар:

1. Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Қатағон қурбонлари хотираси давлат музейи архиви. П-20230. 6-варақ.
2. Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Қатағон қурбонлари хотираси давлат музейи архиви. П-20230. 15-варақ
3. Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Қатағон қурбонлари хотираси давлат музейи архиви. П-20230
4. Қор қўйнида лолалар. Тошкент: "Академия" 2001 йил. 24-25 бет. Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Қатағон қурбонлари хотираси давлат музейи архиви. П-20230. 11, 21, 23 варақ.
5. Қор қўйнида лолалар. Тошкент: "Академия" 2001 йил. 25-26 бет.
6. Исламова, Саодат Фуркатовна, and Ильяс Рахимзянович Шакиров. "ГЕНОЦИД В НАЧАЛЕ XX ВЕКА И СОВРЕМЕННЫЕ СПОСОБЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ ЕГО ПОСЛЕДСТВИЙ." *Вестник развития науки и образования* 2 (2015): 72-76.
7. Ишанходжаева, З. Р. "Управление культурной политикой и идеологией в Узбекистане в 1920-е-1930-е гг." Южный Урал: история, историография, источники. 2018. 38-43.

ОБЗОР ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСОВ О ПОДВИГАХ УЗБЕКИСТАНЦЕВ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

Абдурахманова М.М.

докторант 2-курса АН РУз Института истории

Изучение истории участия узбекистанцев на фронтах Второй мировой войны, а также великого вклада Узбекистана в победу является на сегодняшний день очень актуальным. Исследование военного периода, помогает извлечь уроки из горького прошлого, увековечивание памяти погибших на воинов способствует формированию чувства благодарности и ответственности в деле сохранения мира и стабильности в каждой стране [1].